

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.3.4.10>

NORMATYWNE I PRAWNE ZAPEWNIENIE NIEZAWISŁOŚCI SĘDZIÓW W UKRAINIE

Maksym Danylevskiy

aspirant Naukowo-Badawczego Instytutu Prawa Publicznego (Kijów, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0002-0192-1172

e-mail: Maksym_Danylevskiy@ukr.net

Adnotacja. Znaczenie artykułu polega na tym, że każda władza, która przybyła w pewnym okresie do społeczeństwa ukraińskiego wszystkimi legalnymi i nielegalnymi metodami, próbowała podporządkować sądowiczą gałąź władzy. Jednak sądownictwo i społeczeństwo próbowały temu przeciwdziałać i stworzyć nowy niezależny system, który spełniałby wszystkie normy współczesne. Cel artykułu polega na tym, aby za pomocą analizy norm prawa krajowego i międzynarodowego kompleksowo zbadać normatywne i prawne zapewnienie niezależności sędziów w Ukrainie. W artykule określono normatywne i prawne zabezpieczenie niezależności sędziów w Ukrainie, łączące normy konstytucyjne, administracyjne, sądowiczo-specjalistyczne i międzynarodowe, kompleksowo określające i gwarantujące normy funkcjonowania systemu sądownictwa, w którym na najwyższym poziomie należy zapewnić niezależność sędziów w celu stworzenia wszystkich warunków obiektywnego, niezależnego i sprawiedliwego wymiaru sprawiedliwości.

Słowa kluczowe: podstawy administracyjnoprawne, niezależność sędziów, zasady, specjalna administracja sądowa, sędzia.

REGULATORY AND LEGAL SECURITY INDEPENDENCE OF JUDGES IN UKRAINE

Maksym_Danylevskiy

Postgraduate student of the Research Institute of Public Law (Kyiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0002-0192-1172

e-mail: Maksym_Danylevskiy@ukr.net

Abstract. The relevance of the article is that every government that came to Ukrainian society in a certain period by all legal and illegal methods tried to subjugate the judiciary. However, the judiciary and society have tried to counter this and create a new independent system that meets all modern standards. The purpose of the article is to analyze the norms of national and international law, comprehensively explore the legal framework for the independence of judges in Ukraine. The article defines the legal support for the independence of judges in Ukraine combines the norms of constitutional, administrative, judicial and specialized and international legislation, which comprehensively define and guarantee the standards of the judicial system in which the independence of judges must be ensured at the highest level in order to create all conditions for objective, independent and fair justice.

Key words: administrative and legal support, organs of justice, legal means of justice, prosecutors, public administration, justice.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ В УКРАЇНІ

Максим Данилевський

аспірант Науково-дослідного інституту публічного права (Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-0192-1172

e-mail: Maksym_Danylevskiy@ukr.net

Анотація. Актуальність статті полягає в тому, що кожна влада, яка приходила в певний період до українського суспільства усіма законними та незаконними методами намагалася підпорядкувати судову гілку влади. Однак, судова влада та суспільство намагалися цьому протистояти та створити нову незалежну систему, яка б відповідала усім сучасним стандартам. Мета статті полягає в тому, щоб при аналізі норм національного та міжнародного права, комплексно дослідити нормативно-правове забезпечення незалежності суддів в Україні. У статті визначено нормативно-правове забезпечення незалежності суддів в Україні, що поєднує у собі норми конституційного, адміністративного, судово-спеціалізованого та міжнародного законодавства, які комплексно визначають та гарантують стандарти функціонування судової системи, в якій на найвищому рівні повинна забезпечуватися незалежність суддів з метою створення усіх умов для об'єктивного, самостійного та справедливого правосуддя.

Ключові слова: адміністративно-правові засади, незалежність суддів, принципи, спеціальна судова адміністрація, суддя.

Актуальність теми. Кожна влада, яка приходила в певний період до українського суспільства усіма законними та незаконними методами намагалася підпорядкувати судову гілку влади. Однак, судова влада та суспільство намагалися цьому протистояти та створити нову незалежну систему, яка б відповідала усім сучасним стандартам.

Визначені стандарти незалежності суду мають комплексний характер і спрямовані на забезпечення належного здійснення правосуддя, а також забезпечення через його реалізацію дієвого та ефективного захисту прав і свобод людини. Основною проблемою на сьогодні залишається відсутність політичної волі реалізувати закріплені у законодавстві положення, бо влада, на жаль, не бажає розуміти, що краще мати у державі незалежний, а не «маріонетковий» суд (Фідря, 2016: 166-170).

Огляд останніх досліджень. Питанням незалежності судової влади в Україні займалися такі вчені як В. Бойко, А. Борко, М. Закурін, А. Іванищук, Р. Ігонін, С. Кічмаренко, Д. Кулешов, В. Куценко, В. Лаговський, Т. Плугатар, І. Прошутя, С. Циганок та інші.

Однак, враховуючи те, що негативний вплив на суддів досі існує, необхідно комплексно дослідити нормативно-правове забезпечення незалежності суддів в Україні.

Мета статті полягає в тому, щоб при аналізі норм національного та міжнародного права, комплексно дослідити нормативно-правове забезпечення незалежності суддів в Україні.

Виклад основних положень. Нормативно-правове забезпечення незалежності суддів в Україні поєднує у собі норми як національного, так і міжнародного законодавства, які обов'язкові до виконання усіма суб'єктами права.

Концепція незалежної системи правосуддя закріплена в Конституції України, зокрема, статтею 126 визначено, що вплив на суддю у будь-який спосіб забороняється. Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Суддю не може бути притягнуто до відповідальності за ухвалені ним судові рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку. Суддя обіймає посаду безстроково. Держава забезпечує особисту безпеку судді та членів його сім'ї (Конституція України, 1996). Крім того, стаття 129 Основного Закону гарантує, що суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права (Конституція України, 1996).

Таким чином, Конституція України закріпила основний принцип побудови та функціонування судової системи – незалежність суддів, яка гарантується та захищається усіма правовими способами та суб'єктами.

Спеціалізований Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII визначає незалежність судів та незалежність суддів. Статтею 6 передбачено, що здійснюючи правосуддя, суди є незалежними від будь-якого незаконного впливу. Суди здійснюють правосуддя на основі Конституції і законів України та на засадах верховенства права. Втручання у здійснення правосуддя, вплив на суд або суддів у будь-який спосіб, неповага до суду чи суддів, збирання, зберігання, використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб з метою дискредитації суду або впливу на безсторонність суду, заклики до невиконання судових рішень забороняються і мають наслідком відповідальність, установлену законом. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи повинні утримуватися від заяв та дій, що можуть підірвати незалежність судової влади (Про судоустрій і статус суддів, 2016).

Стаття 48 Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII передбачає незалежність судді. Так, суддя у своїй діяльності щодо здійснення правосуддя є незалежним від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання. Суддя здійснює правосуддя на основі Конституції і законів України, керуючись при цьому принципом верховенства права. Втручання у діяльність судді щодо здійснення правосуддя забороняється і має наслідком відповідальність, установлену законом. Суддя не зобов'язаний давати жодних пояснень щодо суті справ, які перебувають у його провадженні, крім випадків, установлених законом. Незалежність судді забезпечується: 1) особливим порядком його призначення, притягнення до відповідальності, звільнення та припинення повноважень; 2) недоторканністю та імунітетом судді; 3) незмінністю судді; 4) порядком здійснення правосуддя, визначеним процесуальним законом, таємницею ухвалення судового рішення; 5) заборогою втручання у здійснення правосуддя; 6) відповідальністю за неповагу до суду чи судді; 7) окремим порядком фінансування та організаційного забезпечення діяльності судів, установленим законом; 8) належним матеріальним та соціальним забезпеченням судді; 9) функціонуванням органів суддівського врядування та самоврядування; 10) визначеними законом засобами забезпечення особистої безпеки судді, членів його сім'ї, майна, а також іншими засобами їх правового захисту; 11) правом судді на відставку. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи, а також фізичні і юридичні особи та їх об'єднання зобов'язані поважати незалежність судді і не посягати на неї (Про судоустрій і статус суддів, 2016).

Отже, післяреволюційна судова реформа в Україні призвела до прийняття Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII, в якому визначено як незалежність судів, так і незалежність суддів, а також закріплено заходи забезпечення незалежності суддів та повноваження органів, які повинні це реалізовувати.

Наступним нормативним актом забезпечення незалежності суддів є Закон України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII, який визначає статус вищого органу суддівського врядування. Відповідно до вищевказаного Закону, Вища рада правосуддя є колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування добросовісного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм

Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів (Про Вищу раду правосуддя, 2016).

Вища рада правосуддя з метою забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя: 1) веде і оприлюднює на своєму офіційному веб-сайті реєстр повідомлень суддів про втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя, проводить перевірку таких повідомлень, оприлюднює результати та ухвалює відповідні рішення; 2) вносить до відповідних органів чи посадових осіб подання про виявлення та притягнення до встановленої законом відповідальності осіб, якими вчинено дії або допущено бездіяльність, що порушує гарантії незалежності суддів або підриває авторитет правосуддя; 3) вносить на розгляд зборів відповідного суду подання про звільнення судді з адміністративної посади у разі невиконання ним рішення Вищої ради правосуддя; 4) ухвалює та оприлюднює публічні заяви і звернення; 5) звертається до суб'єктів права законодавчої ініціативи, органів, які уповноважені приймати правові акти, із пропозиціями щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя; 6) звертається до прокуратури та органів правопорядку щодо надання інформації про розкриття та розслідування злочинів, вчинених щодо суду, суддів, членів їх сімей, працівників апаратів судів, злочинів проти правосуддя, вчинених судьями, працівниками апарату суду; 7) готує у співпраці з органами суддівського самоврядування, іншими органами та установами системи правосуддя, громадськими об'єднаннями і оприлюднює щорічну доповідь про стан забезпечення незалежності суддів в Україні; 8) вживає інших заходів, які є необхідними для забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя (Про Вищу раду правосуддя, 2016).

Таким чином, конституційний статус Вищої ради правосуддя зумовив прийняття Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII, який є одним із провідних нормативних актів забезпечення незалежності суддів через пряме визначення адміністративних повноважень Вищої ради правосуддя щодо забезпечення незалежності суддів та підвищення авторитету судової гілки влади в суспільстві.

Окрім вищевказаних законодавчих актів, певну роль в дотриманні незалежності суддів відіграє Закон України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» від 8 квітня 2014 року № 1188-VII, що визначає правові та організаційні засади проведення спеціальної перевірки суддів судів загальної юрисдикції як тимчасового посиленого заходу з використанням існуючих процедур розгляду питань про притягнення суддів судів загальної юрисдикції до дисциплінарної відповідальності і звільнення з посади у зв'язку з порушенням присяги з метою підвищення авторитету судової влади України та довіри громадян до судової гілки влади, відновлення законності і справедливості. Метою перевірки суддів є, зокрема, утвердження в діяльності суддів принципів незалежності та неупередженості (Про відновлення довіри до судової влади в Україні, 2014).

Тобто, Закон України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» дозволяє створити механізм взаємодії суддів та громадськості шляхом реалізації принципу відкритості та прозорості діяльності органів судової влади через проведення перевірки суддів.

Значну роль в нормативному забезпеченні незалежності суддів відіграє законодавство, яке забезпечує безпеку судді, то таких актів слід віднести: Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 року № 3781-XII (Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів, 1993), Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30 червня 1993 року № 3341-XII (Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю, 1993), Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII (Про Національне антикорупційне бюро України, 2014), Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII (Про запобігання корупції, 2014) (тобто це та інше антикорупційне законодавство), Закон України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року № 580-VIII (Про Національну поліцію, 2015), Закон України «Про Службу безпеки України» 25 березня 1992 року № 2229-XII (Про Службу безпеки України, 1992) (це та інше законодавство, яке визначає статус правоохоронних органів).

Окрім законів, існує низка підзаконних актів, які забезпечують суддівську незалежність. Ці підзаконні акти приймаються широкою системою суб'єктів забезпечення суддівської незалежності, а саме, органами суддівського врядування, органами суддівського самоврядування та іншими органами системи правосуддя, органами виконавчої влади та іншими суб'єктами публічної адміністрації.

Створення та функціонування незалежного суду у демократичній правовій державі передбачено низкою міжнародно-правових актів як універсального характеру (Загальна декларація прав людини 1948р., Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966р. та ін.), так і спеціального (Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя (1983 р.), Основні принципи незалежності судових органів, схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН (1985 р.), Європейська хартія про закон «Про статус суддів» (1998 р.) та ін.). Основні положення даних актів імплементовано у національне законодавство України, однак питання реалізації та досягнення високого рівня встановлених стандартів судової влади залишається відкритим (Фідря, 2016: 166-170).

Таким чином, Україна ратифікувала основні міжнародні акти, які гарантують на міжнародному рівні незалежність суддів, як основу функціонування будь-якої судової гілки влади, однак, високі міжнародні стандарти забезпечення незалежності суддів лише впроваджуються в національну українську судову систему.

Отже, нормативно-правове забезпечення незалежності суддів в Україні поєднує у собі норми конституційного, адміністративного, судово-спеціалізованого та міжнародного законодавства, які комплексно визначають та гарантують стандарти функціонування судової системи, в якій на найвищому рівні повинна забезпечуватися незалежність суддів з метою створення усіх умов для об'єктивного, самостійного та справедливого правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996.
2. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII.
3. Про відновлення довіри до судової влади в Україні: Закон України від 08.04.2014 № 1188-VII.
4. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 грудня 1993 року № 3781-XII.
5. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року №1700-VII.
6. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 року №1698-VII.
7. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII.
8. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993 року №3341-XII.
9. Про Службу безпеки України: Закон України 25 березня 1992 року № 2229-XII.
10. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII.
11. Фідря Ю. Незалежність суду як основний елемент права на справедливий суд. *Історико-правовий часопис*. 2016. № 2. С. 166–170.

References:

1. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine] vid 28.06.1996. [in Ukraine].
2. Pro Vyshchu radu pravosuddia [About the High Council of Justice]: Zakon Ukrainy vid 21.12.2016 № 1798-VIII. [in Ukraine].
3. Pro vidnovlennia doviry do sudovoi vlady v Ukraini [On restoring confidence in the judiciary in Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 08.04.2014 № 1188-VII. [in Ukraine].
4. Pro derzhavnyi zakhyst pratsivnykiv sudu i pravookhoronnykh orhaniv [On state protection of court and law enforcement officers]: Zakon Ukrainy vid 23 hrudnia 1993 roku № 3781-XII. [in Ukraine].
5. Pro zapobihannia koruptsii [On the prevention of corruption]: Zakon Ukrainy vid 14 zhovtnia 2014 roku №1700-VII. [in Ukraine].
6. Pro Natsionalne antykoruptsiine biuro Ukrainy [About the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 14 zhovtnia 2014 roku №1698-VII. [in Ukraine].
7. Pro Natsionalnu politsiiu [About the National Police]: Zakon Ukrainy vid 2 lypnia 2015 roku № 580-VIII. [in Ukraine].
8. Pro orhanizatsiino-pravovi osnovy borotby z orhanizovanoi zlochynnistiu [On the organizational and legal framework for combating organized crime]: Zakon Ukrainy vid 30 chervnia 1993 roku №3341-XII. [in Ukraine].
9. Pro Sluzhbu bezpeky Ukrainy [About the Security Service of Ukraine]: Zakon Ukrainy 25 bereznia 1992 roku № 2229-XII. [in Ukraine].
10. Pro sudoustrii i status suddiv [On the judiciary and the status of judges]: Zakon Ukrainy vid 02.06.2016 № 1402-VIII. [in Ukraine].
11. Fidria, Yu. (2016). Nezalezhnist sudu yak osnovnyi element prava na spravedlyvyi sud [Judicial independence as a fundamental element of the right to a fair trial]. *Istoryko-pravovyyi chasopys*. № 2. pp. 166–170. [in Ukraine].